

EL CONSELL DELS SAVIS

LA HISTÒRIA EN PRIMERA PERSONA

Maleta didàctica

Museu d'Història
de Catalunya

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Índex

QUÈ HI TROBAREU, DINS LA CAPSA?	4
COM I QUÈ ES POT TREBALLAR AMB LA CAPSA?	6
MATERIAL COMPLEMENTARI	14

Els protagonistes dels DVD són Pere Basté, Elena Egea, Roser Font, Josefina Piquet, Roser Rosés, Isidre Torres i Antoni Verdú. Tots ells van viure la Guerra Civil espanyola i les seves conseqüències. Pensem que són testimonis d'una època concreta i que a través d'ells podem conèixer aquest moment històric més enllà dels relats fets pels historiadors i d'una manera més propera a l'alumnat, ja que la història s'explica a partir dels seus protagonistes.

A més a més, el material que us presentem considerem que permet una sèrie de propostes didàctiques que ens poden acostar el passat i el present i així anar teixint fils en la nostra història. La potencialitat didàctica d'una font oral és innegable i inqüestionable, ja que permet a l'alumnat acostar-se al passat tot identificant-se amb la vida de les persones. En el cas del material que tenim aquí, a més de ser una font oral, és audiovisual i pensem que aquest fet encara pot ajudar més els joves a posar cara als protagonistes de la història. Ara bé, les fonts orals també poden presentar dificultats, ja que estan basades en la memòria de les persones i aquesta, de vegades, ens pot jugar males passades. Tots, en algun moment o altre, hem reelaborat un fet del passat a partir d'una fotografia, hem mitificat un record i n'hem obviat d'altres. Als testimonis que fem servir com a fonts orals també els ha passat el mateix. És per això que considerem molt important que contrastem sempre el material que tenim amb altres fonts escrites, fotogràfiques, etc. Al mateix temps que estem contrastant la informació també l'estem fent més completa, ja que dotem el fet històric d'una major perspectiva i un enfocament globalitzat. Pensem que aquest material que us oferim és molt ric en la seva potencialitat didàctica, ja que permet a l'alumnat entrar en contacte amb una multiplicitat de fonts i a aproximar-se al fet històric des d'una altra mirada.

El projecte ***El consell dels savis. La història en primera persona*** neix amb la voluntat d'acostar les experiències de vida dels membres del Consell dels Savis del Museu d'Història de Catalunya. El Consell dels Savis és una activitat d'història oral i viscuda realitzada per un grup de persones voluntàries del museu. Les persones que en formen part tenen edats que van des dels setanta-tres fins als noranta-dos anys, i expliquen directament les seves vivències als alumnes. És precisament per aquesta edat avançada dels membres del Consell que des del Museu d'Història de Catalunya es va detectar la necessitat de deixar testimoni de les seves històries de vida i fer que, a través d'elles, l'aprenentatge de la història del nostre país fos molt més propera i viscuda. Aquesta és, doncs, la idea que hi ha al darrere del material didàctic que teniu a les mans, destinat especialment a l'educació secundària, tot i que a primària es pugui fer servir, i amb l'objectiu principal de proporcionar un recurs educatiu prou ampli i atractiu per treballar qüestions temàtiques i diferents.

Què hi trobareu, dins la capsa?

A la capsa hi ha cinc DVD i un petit llibret amb la proposta didàctica.
El contingut dels DVD és:

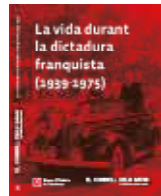
1. Viure la Guerra Civil espanyola. En aquest DVD es parla de l'inici de la Guerra Civil, la infància en temps de guerra, els primers bombardejos, els refugis, el final de la guerra i els records de gana i fred durant la guerra.

2. Les conseqüències de la Guerra Civil. Tres històries personals d'exilis i represàlies. Aquí es parla de la repressió del franquisme, les presons, els afusellaments, l'exili a la Unió Soviètica i l'exili a França.

3. La vida durant la dictadura franquista. En aquest DVD hi ha els testimonis sobre el franquisme, la dieta, les cartilles de racionament, la mobilitat pel territori, la vida social durant la postguerra, el món del treball, les condicions laborals, la censura, el paper de la dona, els canvis econòmics dels anys seixanta, el turisme, la immigració a Catalunya, la lluita antifranquista, la catalanitat dins el franquisme.

4. La fi de la dictadura i la transició. Els seus protagonistes hi expliquen com van viure la fi de la dictadura, la mort de Franco, la transició, l'esperança de la llibertat i les primeres eleccions.

5. L'escola catalana durant el segle XX. L'escola abans i després de la guerra, l'Escola del Mar, els grups escolars, el programa educatiu marcat pel franquisme, els tipus d'escoles a l'Espanya franquista, l'educació diferent de nois i noies.

**Com i què es pot treballar amb
la capsa?**

El material audiovisual que configura aquesta capsula està pensat perquè pugui ser treballat en diversos moments de la fase d'aprenentatge dels temes vinculats a la guerra civil, el franquisme i la fi de la dictadura. En aquest sentit, el visionat d'un dels audiovisuals pot servir per introduir un tema, per il·lustrar-lo mentre s'està desenvolupant o per concloure'l. Des dels serveis educatius del Museu d'Història de Catalunya ja fa temps que treballem per potenciar el paper actiu de l'alumnat que visita les nostres sales; pensem que si els deixem investigar, manipular i expressar-se, el seu contacte amb la història esdevé més motivador i, per tant, el seu grau d'aprenentatge pot ser diferent. El material que teniu a les mans segueix aquesta línia de treball que impregna les activitats del museu i, per això, no trobareu una proposta tancada o estàtica, sinó que us animem a obrir la capsula i desenvolupar aquells eixos que s'adeqüin a les vostres necessitats o interessos. Ens hem decantat per presentar-vos una proposta centrada a treballar a partir de sis eixos metodològics vinculats a la didàctica de la història que permetin una certa llibertat d'execució i que, per tant, siguin més fàcilment adaptables a la realitat de qualsevol dels centres. Per cada un dels eixos, exemplificarem dues propostes, l'una vinculada sempre al temps històric dels DVD de la capsula i l'altra centrada en la contemporaneïtat dels alumnes.

Eix 1. El treball amb les fonts orals

Com ja hem comentat, la potencialitat didàctica d'una font oral és altíssima, ja que posa l'accent en la veu dels testimonis d'una època concreta i esdevé, per tant, una font primària importantíssima. El treball a partir de fonts orals a l'aula es pot dirigir cap a dues línies, la primera vinculada a la recuperació de la memòria històrica i, en aquest sentit, pot ser útil entrevistar testimonis que ens parlin d'una època que el nostre alumnat no hagi viscut. Si ens endinsem en aquesta línia, a part d'aprendre la metodologia de treball per recollir una font oral i tractar-la, estem possibilitant un intercanvi generacional entre els participants. La segona de les línies està vinculada a l'ús de les fonts com a il·lustradores d'un fet concret. El material que nosaltres us proposem està pensat en aquesta segona direcció, però considerem molt important que desenvolueu propostes amb els

vostres alumnes encaminades a la recuperació de la memòria oral. En aquest sentit, heu de fer una sèrie de passos que comencen per pensar molt bé quin tema voleu tractar, fer-ne una recerca prèvia, plantejar-vos de quins testimonis podeu recuperar la memòria i quines opcions teniu de contactar-hi, decidir quin tipus d'entrevista és la més adient i preparar-les, elaborar unes fitxes de les entrevistes i treballar amb les fonts obtingudes (transcriure-les, revisar l'enregistrament, investigar, contrastar, etc.). Finalment, es pot plantejar cedir aquest material a l'arxiu que estigui més a prop del centre o a algun museu. Al final d'aquesta guia, trobareu bibliografia especialitzada que us pot servir per orientar-vos en la preparació de les entrevistes. Són d'especial interès per a aquesta feina els materials elaborats pel Memorial Democràtic sobre el treball amb fonts orals.

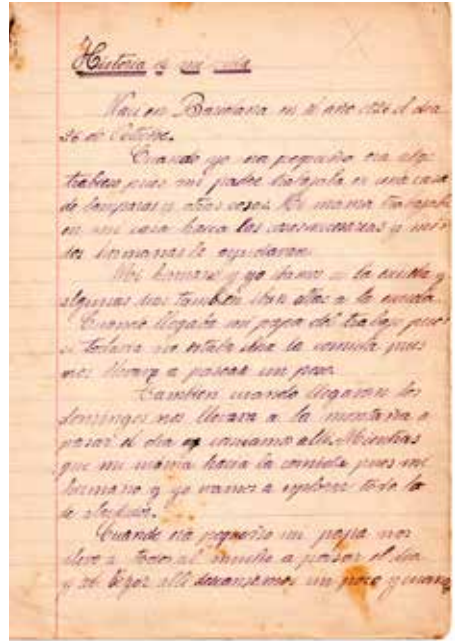
Propostes de treball a tall d'exemple:

· **Testimonis de la Guerra Civil**, postguerra o transició. Un dels eixos de treball que podem derivar del material que us proporcionem consisteix a continuar ampliant i recollint els testimonis vius de la Guerra Civil, de la postguerra o de la transició. En aquest sentit, cal identificar si dins la nostra aula hi ha alumnes amb familiars que van viure aquesta època i que puguin fer de testimonis. Es tractarà, com ja hem comentat abans, d'elaborar un bon guió d'entrevista i enregistrar-la. A partir d'aquí, les opcions es multipliquen, perquè, amb aquest material, en podem fer un reportatge, un audiovisual (semblant al que us presentem), un blog, etc.

· **Altres guerres, exilis, repressions, etc.** Lamentablement, vivim en un món on la guerra continua sent present. És probable que dins l'aula tinguem algunes experiències de vida en aquest sentit i que l'alumnat mateix, o els seus familiars, puguin parlar-nos de conflictes més pròxims en el temps (conflictes africans, la guerra dels Balcans, etc.). En aquest sentit, el procediment pot ser exactament igual que l'anterior i les línies de debat que es generin ens poden portar a parlar sobre l'educació i la cultura per la pau, la complexitat d'interessos mundials en els conflictes armats actuals, etc.

Eix 2. Altres tipus de fonts primàries

Per poder abordar l'aprenentatge d'un fet històric pensem que és important proporcionar a l'alumnat el màxim de fonts possibles, ja que, d'aquesta manera, es construeix una aproximació més holística al fenomen estudiat. En aquest cas, a més a més, considerem imprescindible que es permeti el contrast d'informació entre els protagonistes dels DVD i diferents tipus de font, ja que, com hem comentat, la memòria pot jugar-nos males passades i distorsionar el record del que hem viscut. És fonamental, doncs, que els alumnes puguin recórrer a diaris de l'època, setmanaris, cartes personals, fotografies, etc., per tal d'ampliar o modificar els relats que se'ls transmet a partir de les històries dels nostres savis.

Historia de mi vida. Eduardo Uría, 11 años

© Museu d'Història de Catalunya

Propostes de treball a tall d'exemple:

· **Els rastres d'una època.** La proposta gira al voltant de les fonts primàries que les famílies dels alumnes poden tenir desades vinculades a aquest moment històric. En aquest sentit, es tracta que els alumnes puguin aportar diaris d'època, cartes, fotografies, llibres d'escola, etc., dels seus familiars i poder comentar quines semblances i diferències hi ha amb els nostres. Tot aquest material ens serveix per il·lustrar, a més a més, l'època que estem estudiant i podem contrastar allò que hem trobat amb el que els protagonistes dels DVD ens expliquen i també podem partir dels materials dels alumnes per acabar d'explicar aspectes concrets de vida quotidiana, d'oci, de relacions familiars, etc.

· **La història personal.** A partir d'aquesta proposta es tracta que l'alumnat prengui consciència que cada un de nosaltres genera fonts primàries que formen part de la seva història de vida. És important que ajudem a prendre consciència d'aquest fet els nois i noies i els ajudem a extreure informació dels mateixos documents que tenen: fotografies, partides de naixement, llibres de família, llibres d'escolarització, agendes, diaris personals, targetes de metro, carnets, etc. Aquests documents, en principi vinculats a una sola persona, ens poden donar molta informació d'un temps i d'un espai concrets.

Eix 3. La materialitat de la història

El treball a partir dels objectes del passat és essencial a nivell didàctic, ja que permet a l'alumnat tocar el passat i aporta, per tant, materialitat a la història. Per a aquells alumnes que els costa imaginar-se el passat, recórrer als objectes pot ser molt necessari dins el seu procés d'aprenentatge. A més a més, atrauen moltíssim la seva atenció i, per tant, els ajuden a concretar el procés d'abstracció que sovint requereix l'aprenentatge històric. D'altra banda, els objectes també ens permeten iniciar projectes d'investigació, ja que algun dels objectes històrics són avui difícils d'identificar i ens permeten plantejar hipòtesis o enigmes.

Ventall de Francesc Macià – 14 d'Abril.
© Museu d'Història de Catalunya

Propostes de treball a tall d'exemple:

· **Exposant temps convulsos.** De la mateixa manera que recollim fonts textuais o gràfiques, també podem localitzar objectes que contextualitzin el període de la guerra, com era la vida a la postguerra, els canvis dels anys seixanta, el període de la transició. En aquest sentit, pot ser molt interessant plantejar què és el que les famílies de l'alumnat conserven a nivell objectual i poder organitzar una exposició a l'escola. Podem triar diversos centres d'interès expositiu (vida quotidiana, mitjans de comunicació, món laboral, formes de diversió, indumentària, els fets polítics i socials més destacables, etc.) i poder-ho exposar per il·lustrar d'una manera diferent el tema estudiat a classe. A tall de proposta, pensem que pot ser interessant treballar una exposició a partir del DVD dedicat a l'escola. Els alumnes se solen identificar amb els seus centres educatius, ja que hi passen moltes hores i, partint d'aquesta identificació, es pot estudiar com van viure el món escolar els protagonistes del Consell dels Savis i com és ara la realitat de l'alumnat i fer-ne una exposició. Materials didàctics, llibres, objectes d'aula, etc., ens poden ajudar a il·lustrar-ho.

· **Passat i present.** Aquesta idea aniria molt vinculada a la proposta anterior i consistiria a treballar el pas del temps a partir dels objectes seleccionats per l'alumnat. Es tractaria de veure com han canviat cada un dels eixos escollits i exposar, per tant, els objectes actuals per tal de poder veure els canvis i les continuïtats al llarg del temps.

Eix 4. Els escenaris

Qualsevol fet o esdeveniment històric es produeix en un espai concret i, per aquest motiu, és molt difícil separar espai i temps quan estudiem història. Per a l'alumnat, a més a més, és igual d'important situar un fet en un temps que en un espai, ja que els ajuda a comprendre millor el fet en si. És important, en aquest sentit, que traslladem els alumnes als escenaris i els ajudem a veure com s'han modificat amb

el temps i quins canvis van patir en el moment històric que estudiem. En el cas que ens ocupa, moltes ciutats i pobles van ser transformats a partir de la guerra i molts edificis i espais van veure modificats els seus usos. Treballar a partir d'aquest eix pot obrir moltes vies de treball didàctic i de recerca per comprendre els fets de manera més global.

Castell de Miravet.

© Museu d'Història de Catalunya (Pepo Segura)

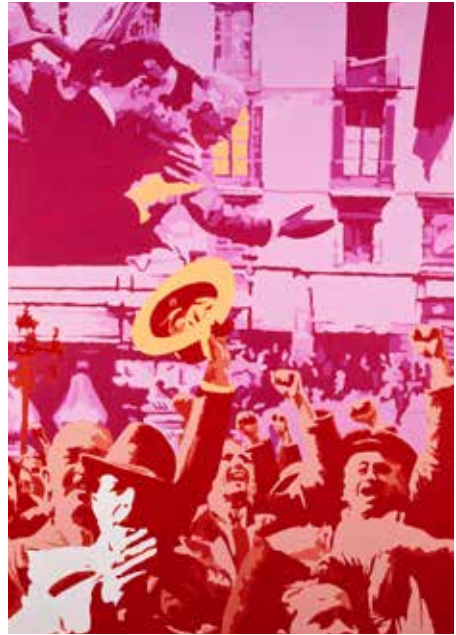
Propostes de treball a tall d'exemple:

· **Recorrem els escenaris.** A partir d'aquesta línia didàctica, es tractaria de visitar els diversos escenaris dels quals ens parlen els protagonistes dels audiovisuals o, en el cas de tenir dificultats per desplaçar-nos, podríem fer-ne visites virtuals a través de pàgines web, etc. En paral·lel a aquest treball, també podríem investigar com la nostra localitat (barri, poble, ciutat) va viure aquest moment històric i si l'espai va patir transformacions o no. Per seguir aquests rastres, segurament ens caldrà visitar l'arxiu municipal i combinar l'activitat amb altres propostes que s'han fet, com ara els relats recollits a través de les entrevistes.

· **Altres espais de memòria.** Totes les ciutats o pobles tenen espais que esdevenen significatius pels fets que han succeït en aquell indret o pel nom que porten determinats carrers o places. Podem treballar amb l'alumnat la identificació d'aquests altres espais i vincular-los al moment històric que representen. També podem especular amb l'alumnat quins llocs (ciutats, pobles, paisatges, places, carrers) poden esdevenir espais de memòria. Aquest exercici el podem fer a escala local, però també a escala mundial, i no necessàriament ha d'estar vinculat a una guerra o a un fet bèl·lic.

Eix 5. L'expressió artística

Un dels aspectes importants en l'ensenyament i aprenentatge de la història és donar eines perquè l'alumnat sigui capaç de sintetitzar i comunicar els seus coneixements. Elaborar gràfics, taules, mapes, etc., pot ser de gran utilitat didàctica, però sovint ens oblidem de la representació artística per explicar un fet o un moment històric. Escriure un poema, pintar un quadre o plantejar una escultura al voltant d'un fet històric pot ser un exercici molt interessant que ajudi a expressar els aprenentatges als joves i, al mateix temps, pot ajudar a desenvolupar la competència artística.

“Joià” de Jaume García Antón.

© Museu d'Història de Catalunya (Martí Gasull)

Propostes de treball a tall d'exemple:

· **Il·lustrem una història de vida.** A partir del visionat d'un o més DVD, podem demanar a l'alumnat que per grups facin una il·lustració que acompanyi les històries dels nostres protagonistes. Aquestes il·lustracions es poden concretar de moltes maneres, des de còmics fins a quadres, i poden respondre a múltiples criteris, des de la representació cronològica de la vida de la persona seleccionada fins a l'expressió del que l'alumnat ha sentit quan ha seguit la vida d'aquestes persones.

· **Un món d'imatges.** Vivim en un món absolutament visual i estem exposats a múltiples imatges al llarg d'un dia. La premsa, la televisió, Internet s'encarreguen de posar imatges a pràcticament cada fet que passa i d'una manera molt ràpida. Amb «un món d'imatges», us proposem fer un treball en petits grups en què es triï un tema actual amb l'alumnat i se'n busqui informació (visual i textual) i, a partir d'aquí, crear-ne la representació gràfica. Es poden fer cartells, còmics o quadres, però també es poden fer servir les xarxes socials, especialment les dedicades a la imatge (Instagram, Pinterest, Flickr). El tema que es triï, per bé que no serà històric perquè a l'actualitat no li podem donar el tractament d'història, sí que és interessant que es plantegi en aquests termes i, per tant, cal jugar amb l'alumnat a pensar què és allò que fa que quelcom es converteixi en història.

Eix 6. La recerca

La ràdio.

© Museu d'Història de Catalunya (Pep Parer)

L'últim eix de propostes didàctiques podríem dir que vehicula tot el que s'ha desenvolupat en els altres cinc anteriors, ja que es tracta de generar recerques a partir del tema estudiat. En aquest sentit, es poden plantejar treballs al voltant de fonts orals, de fonts primàries d'altres naturaleses, de transformacions de paisatge, etc. I, sobretot, es poden plantejar recerques a partir de les inquietuds generades per l'alumnat després del visionat dels audiovisuals. En pràcticament totes les propostes anteriors caldrà desenvolupar recerques per aconseguir finalitzar les activitats.

Propostes de treball a tall d'exemple:

· **Recerques sobre temes concrets**, per exemple, els altres exilis. A partir de treballs de recerca, es pot plantejar com van ser els exilis durant la Guerra Civil i com són els exilis que tenen lloc a l'actualitat (es produeixen pels mateixos motius, amb les mateixes condicions, etc.). Es poden elaborar mapes d'exilis i veure cap on es desplaça la gent i fins i tot classificar els motius pels quals s'esdevenen aquests exilis (conflictes armats, motius econòmics, etc.). Els temes sobre les recerques poden ser moltíssims i molt variats: des de com va passar la guerra la nostra localitat fins a aspectes d'oci i alimentació, condicions laborals, sistemes polítics, etc. Cal pensar que pot ser d'especial interès per a l'alumnat fer recerques centrades en els canvis en la vida quotidiana. La identificació amb els aspectes més socials i quotidians sempre és didàcticament molt significativa, ja que permet apropar-se a altres temps. Plantejar, doncs, recerques centrades en aquests aspectes pot ser altament motivador per a l'alumnat.

Pot resultar interessant per a l'alumnat **elaborar reportatges sobre les recerques realitzades**, ja que els ajudarà a sintetitzar els coneixements i a extreure'n conclusions.

Material complementari

Visites a museus:

<http://www.mhcat.cat/> A través de les sales del segle XX es pot tenir una visió dels fets i la societat d'aquest període.

<http://www.museuexili.cat/> L'objectiu del museu és la preservació i el desenvolupament de la memòria de l'exili republicà.

Bibliografia:

Armengou, M; Belis, R (2008). *Ramon Perera, l'home dels refugis*. Barcelona: Rosa dels vents.

Associació «Les dones del 36». *Les dones del 36. Un silenci convertit en paraula 1997-2006* (2006). Barcelona: Fundació Tam-Tam.

Bernal, M.D; Corbalan, J. (2008). *Eines per a treballs de memòria oral*. Memorial Democràtic de Catalunya. Direcció General de la Memòria Democràtica. Barcelona: Col·lecció Eines de Memòria, núm. 2.

Feliu Torruella, M; Hernández Cardona, F.X (2013). *Didàctica de la Guerra Civil Espanyola*. Barcelona: Graó.

Martorell, E; Domènec, S. (2013). *Mestres i alumnes de la República: cròniques del Patronat Escolar de Barcelona*. Barcelona: Viena Editorial.

Miñarro, A; Morandi, T. (2012). *Trauma i transmissió. Efectes de la guerra del 36, la postguerra, la dictadura i la transició en la subjectivitat dels ciutadans*. Barcelona: Xoroi Edicions.

Olesti, Isabel (2005). *Nou dones i una guerra. Les dones del 36*. Barcelona: Edicions 62.

Vinyes, R; Armengou, M; Belis, R. (2002). *Els nens perduts del franquisme*. Proa i TV3 corporació. Barcelona.

Pàgines web:

<http://chcc.gencat.cat/ca>. El Centre d'Història Contemporània de Catalunya (CHCC) té la voluntat de recuperar la memòria històrica de Catalunya.

www.museudelaparaula.es Arxiu de la Memòria Oral Valenciana.

<http://memorialdemocratic.gencat.cat/ca/> El Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya és una institució pública que té com a finalitat la recuperació, la commemoració i el foment de la memòria democràtica durant el període que va del 1931 al 1980.

www.barcelonabombardejada.cat, pàgina web de l'exposició itinerant «Quan ploviem bombes», l'objectiu de la qual és recuperar la memòria dels bombardeigs sobre Barcelona i retre homenatge a les víctimes i a la resistència ciutadana.

<http://www.tv3.cat/30minuts/reportatges/1126/Ramon-Perera>

<http://www.filmoteca.cat/web/> Filmoteca de Catalunya

<http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/historia/> El NO-DO (Noticiarios y Documentales) va del 1942 al 1981: hi ha reportatges i notícies de l'Espanya franquista i de la transició democràtica.

<https://sites.google.com/a/xtec.cat/escola-del-mar/historia> L'Escola del Mar.

<http://www.xtec.cat/escolaperevila/documentos/doss75aniv.grups escolars.940.pdf> 75è. Aniversari Grups Escolars 1931-2006. Patronat Escolar de l'Ajuntament.

Museu d'Història
de Catalunya

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

www.mhcat.cat